TURINYS

KOLYMOS APSAKYMAI

9 Per sniegą
10 Iš pristatymo
15 Naktį
18 Dailidės
23 Atskira užduotis
26 Siuntinys
30 Lietus
33 Kantas
37 Sausasis davinys
48 Inžektorius
50 Apaštalas Paulius
55 Uogos
58 Kalė Tamara
63 Šeris brendis
68 Vaikiški paveikslėliai
71 Sutirštintas pienas
75 Duona
81 Gyvačių kerėtojas
87 Totorių mula ir grynas oras
93 Pirmoji mirtis
97 Teta Polia
101 Kaklaraištis
106 Auksinė taiga
110 Vaska Denisovas, kiaulių grobikas
113 Serafimas
120 Poilsio diena
124 Domino
131 Herkulesas
134 Šoko terapija
142 Keružis
144 Raudonasis Kryžius
150 Teisininkų sąmokslas
165 Šiltinės karantinas

KAIRYSIS KRANTAS

181 Judėjos prokuratorius
184 Raupsuotieji
189 Priėmimo kambaryje
193 Geologai
198 Lokiai
200 Kunigaikštienės Gagarinos vėrinys
207 Ivanas Fiodorovičius
217 Akademikas
223 Deimantų žemėlapis
228 Neatsivertėlis
235 Geriausias pagyrimas
246 Dekabristo palikuonis
257 „Kombedai“
268 Magija
272 Lida
280 Aortos aneurizma
284 Mėsos gabalėlis
290 Mano procesas
303 Esperanto
309 Specialusis užsakymas
312 Paskutinis majoro Pugačiovo mūšis
322 Ligoninės viršininkas
328 Bukinistas
340 Pagal lendlizą
346 Sentencija

KASTUVO ARTISTAS

353 Priepuolis
355 Žodis antkapyje
366 Kaip tai prasidėjo
374 Braižas
379 Antis
382 Verslininkas
385 Kaligula
387 Kastuvo artistas
397 SRK
403 Bogdanovas
407 Inžinierius Kiseliovas
415 Kapitono Tolio meilė
422 Kryžius
428 Kursai
459 Pirmasis čekistas
467 Veismanistas
474 Į ligoninę
479 Birželis
486 Gegužė
491 Pirtyje
496 Almazno versmė
503 Žaliasis prokuroras
535 Pirmasis dantis
541 Aidas kalnuose
549 Berdy Onžė
553 Protezai
556 Paskui garvežio dūmus
566 Traukinys

TEISININKŲ SĄMOKSLAS

Į Šmeliovo brigadą buvo sugrėbtas žmogiškasis šlakas – aukso kirtavietės atmatos. Iš karjero, iš kurio semiamas smėlis ir kasamos durpės, klipatoms buvo trys keliai: „po *sopka*“ – į broliškąsias kapines, į ligoninę ir į Šmeliovo brigadą. Ta brigada dirbo ten, kur ir kitos, tik jai buvo pavedami ne tokie svarbūs darbai. Šūkiai „Planą įvykdyti – įstatymas“ ir „Pateikti planą kirtėjams“ nebuvo tiesiog žodžiai. Jie buvo suprantami taip: neįvykdei normos – nusižengei įstatymui, apgavai valstybę ir turi atsakyti terminu ar net savo gyvybe.
Ir maitinti šmelioviečiai prasčiau, mažiau. Bet aš gerai prisiminiau čionykštį pasakymą: „Lageryje žudo ne mažas, o didelis davinys“. Aš nesivaikiau didelio pagrindinių kirtaviečių brigadų davinio.

Buvau perkeltas pas Šmeliovą neseniai, prieš tris savaites, ir jo nepažinojau iš veido – buvo pats žiemos įsisiautėjimas, brigadininkas įmantriai apsivyniojęs galvą kažkokiu suplyšusiu šaliu, o vakare barake buvo tamsu: benzininė spingsulė vos kiek apšvietė duris. Aš ir neprisimenu brigadininko veido, galėjau pažinti jį tik iš kimaus peršalusio balso. Mes dirbome naktinėje pamainoje gruodį ir kiekviena naktis atrodė kankynė – penkiasdešimt laipsnių ne juokai. Bet vis tiek naktį buvo geriau, ramiau, kirtavietėje mažiau viršininkų, mažiau keiksmų ir smūgių.
Brigada rikiavosi rengdamasi išeiti. Žiemą rikiuotasi barake ir tas paskutines minutes prieš išeinant į ledinę naktį, į dvidešimt valandų trunkančią pamainą, skaudu prisiminti net dabar. Čia, nerangiai besistumdydami palei pusiau atvertas duris, pro kurias slenka ledinis garas, išryškėja žmogaus būdas. Vienas, įveikdamas drebulį, žengė tiesiai į tamsą, kitas skubiai baigė čiulpti nežinia iš kur atsiradusią machorkinės suktinės nuorūką, kurioje ir machorkos nebuvo nė kvapo, trečias stengėsi prisidengti veidą nuo šalto vėjo, ketvirtas stovėjo palei krosnelę laikydamas virš jos pirštines ir taip kaupdamas jose šilumą. Paskutinius iš barako išstūmė tvarkinys. Taip su pačiais silpniausiais buvo elgiamasi visur, visose brigadose.
Manęs šioje brigadoje dar nereikėjo išstumti. Joje buvo ir silpnesnių už mane ir tai kiek ramino, netgi nejučiom džiugino. Čia kol kas dar buvau žmogus. Tvarkinio stumdymas ir tvatinimas kumščiais liko toje „auksinėje“ brigadoje, iš kurios buvau perkeltas pas Šmeliovą.
Brigada stovėjo barake palei duris, pasirengusi išeiti. Šmeliovas priėjo prie manęs.
– Liksi namie, – sušvokštė jis.
– Į rytinę perkėlė, ar ką? – nepatikliai paklausiau.
Iš vienos pamainos į kitą žmonės visada buvo kilnojami priešinga laikrodžio rodyklei tvarka, kad nebūtų prarasta darbo diena ir kalinys negalėtų gauti keletu valandų per daug poilsio. Tą mechaniką aš žinojau.
– Ne, tave Romanovas kviečia.
– Romanovas? Kas tas Romanovas?

– Et, niekšas, Romanovo nepažįsta, – įsikišo tvarkinys.
– Įgaliotinis, supratai? Gyvena nepriėjus kontoros. Ateisi aštuntą valandą.
– Aštuntą valandą!
Mane užvaldė didžiausio palengvėjimo jausmas. Jei įgaliotinis mane pralaikys iki dvyliktos, iki nakties pietų ir ilgiau, aš turiu teisę šiandien apskritai neiti į darbą. Kūnas iškart pajuto nuovargį. Bet tai buvo džiaugsmingas nuovargis, ėmė mausti raumenis.
Aš atsirišau juosmens virvę, atsisegiau bušlatą ir atsisėdau palei krosnį. Iškart pasidarė šilta ir po palaidine ėmė knibždėti utėlės. Apkramtytais nagais pasikasiau sprandą, krūtinę. Ir užsnūdau.
– Metas, metas, – ėmė purtyti mane už peties tvarkinys. – Eik, neužmiršk atnešti parūkyti.
Aš pabeldžiau į namo, kuriame gyveno įgaliotinis, duris. Sužvangėjo skląsčiai, užraktai – daugybė skląsčių ir spynų ir kažkas nematomas riktelėjo iš užu durų:
– Kas tu?
– Kalinys Andrejevas, pagal kvietimą.
Sutrinksėjo skląsčiai, sužvangėjo užraktai ir viskas nutilo.
Šaltis skverbėsi po bušlatu, šalo kojos.
Ėmiau daužyti vieną į kitą burkas – mes avėjome ne veltinius, o dygsniuotas, pasiūtas iš senų vatinių kelnių ir šimtasiūlių, burkas.
Vėl sutrinksėjo skląsčiai ir dvigubos durys atsidarė praleisdamos šviesą, šilumą ir muziką.
Aš įėjau. Durys iš prieškambario į valgomąjį buvo neuždarytos – ten grojo radijo imtuvas.
Įgaliotinis Romanovas stovėjo priešais mane. Teisingiau, aš stovėjau priešais jį, o jis, žemutis, apkūnus, išsikvėpinęs, mikliai sukosi aplink mane apžiūrinėdamas mano figūrą juodomis labai judriomis akimis.
Šeimininko šnerves pasiekė kalinio kvapas, ir, jis, išsitraukęs sniego baltumo nosinę, ją krestelėjo. Mane ėmė liūliuoti muzikos, šilumos, odekolono bangos. Svarbiausia – šiluma. Olandiška krosnelė buvo įkaitusi.
– Štai ir susipažinome, – džiaugsmingai tikino Romanovas sukiodamasis aplink mane ir mojuodamas nosine. – Štai ir susipažinome. Na, įeik.
Ir jis atidarė duris į gretimą kambarį – kabinetėlį su rašomuoju stalu, dviem kėdėmis. – Sėsk. Niekaip neatspėsi, kam aš tave iškviečiau. Užsirūkyk.
Jis pasirausė ant stalo popieriuose.
– Koks tavo vardas? Tėvavardis?
Aš pasakiau.
– O gimimo metai?
– Tūkstantis devyni šimtai septinti.
– Teisininkas?
– Iš tiesų nesu teisininkas, bet mokiausi Maskvos universitete teisės fakultete trečiojo

dešimtmečio antroje pusėje.
– Vadinasi, teisininkas. Štai ir puiku. Dabar tu pasėdėk, aš kai kur paskambinsiu ir mes drauge važiuosime.
Romanovas išslydo iš kambario, netrukus valgomajame buvo išjungta muzika ir prasidėjo pokalbis telefonu.
Sėdėdamas ant kėdės, užsnūdau. Net ėmiau kažką sapnuoti. Romanovas tai pranykdavo, tai vėl atsirasdavo.
– Klausyk. Ar tu turi kažkokių daiktų barake?
– Viską turiu čia.
– Na, štai ir puiku, iš tiesų, puiku. Tuoj atvažiuos mašina ir abu važiuosime. Žinai, kur važiuosime? Neatspėsi! Į patį Chatynachą, į valdybą! Teko ten būti? Na, aš juokauju, juokauju...
– Man vis tiek.
– Štai ir gerai.
Aš persiaviau, rankomis paspaudinėjau kojų pirštus, pervyniojau autus.
Švytuoklinis laikrodis ant sienos rodė pusę dvyliktos. Net jei visa tai – dėl Chatynacho – juokai, tai vis tiek šiandien į darbą jau neisiu.
Netoliese suūžė mašina, žibintų šviesa nuslydo per langines ir užkliudė kabineto lubas.
– Važiuojam, važiuojam.
Romanovas vilkėjo baltais puskailiniais, jakutišku *malachajumi* – plačiu durtiniu, raštuotais *torbasais*.
Aš užsisegiojau bušlatą, apsirišau juosmenį, palaikiau pirštines virš krosnies.
Mes nuėjome prie mašinos – pusantratonės atviru kėbulu.
– Kiek šiandien, Miša? – paklausė Romanovas šoferį.
– Šešiasdešimt, draugas įgaliotini. Naktinės brigados nedirbo.
Vadinasi, ir mūsiškė, Šmeliovo brigada, namie. Išeitų, ne taip jau man ir pasisekė.
– Na, Andrejevai, – šokinėdamas aplink mane, pasakė operatyvinis įgaliotinis. – Tu sėsk į kėbulą. Važiuoti netoli. O Miša veš sparčiai. Tiesa, Miša?
Miša nutylėjo. Aš įlindau į kėbulą, susiriečiau į kamuoliuką, apglėbiau rankomis kojas.
Romanovas įsispraudė į kabiną ir mes nuvažiavome.
Kelias buvo prastas ir taip kratė, kad nė nesušalau.
Neėmė noras apie ką nors mąstyti, be to, šaltyje ir mąstyti negalima.
Po poros valandų sumirgėjo žiburiai ir mašina sustojo prie dviaukščio medinio, iš rąstų sukirsto namo. Visur buvo tamsu ir tik viename antrojo aukšto lange degė šviesa. Dvejetas kailiniuotų sargybinių stovėjo palei didįjį priebutį.
– Na, štai ir atvažiavome, ir puiku. Tegul jis čia palauks.
Ir Romanovas, kabarodamasis didžiaisiais laiptais, pranyko.

Buvo antra valanda nakties. Degė tik lempa už budėtojo stalo.
Laukti teko neilgai. Romanovas – jis jau spėjo nusivilkti viršutinius drabužius ir pasimatė jo NKVD uniforma – nubėgo nuo laiptų ir sumojavo rankomis:
– Štai šičia, šičia.
Drauge su budėtojo padėjėju mes kopėme aukštyn ir antrojo aukšto koridoriuje sustojome priešais duris su lentele: „Vyr. NKVD įgaliotinis Smertinas“. Toks grėsmingas pseudonimas (juk tai ne tikra pavardė) padarė įspūdį net man, be galo pavargusiam.
„Pseudonimui – pernelyg“, – pagalvojau aš.
Bet jau reikėjo įeiti, pėdinti per didžiulį kambarį su Stalino portretu per visą sieną, sustoti priešais milžinišką rašomąjį stalą, pažvelgti į veidą žmogaus, kuris visą gyvenimą praleido štai tokiuose kambariuose.
Romanovas pagarbiai sulinko palei stalą.
Blausiai žydrų vyresniojo įgaliotinio draugo Smertino akių žvilgsnis stabtelėjo ties manimi. Bet labai neilgai: jis kažko ieškojo ant stalo, dėliojo kažkokius popierius.
Paslaugaus Romanovo pirštai rado tai, ką reikėjo rasti.
– Pavardė? – paklausė Smertinas peržvelgdamas popierius. – Vardas? Tėvavardis? Straipsnis? Terminas?
Aš atsakiau.
– Teisininkas?
– Teisininkas.
Blyškiaveidis atitraukė akis nuo stalo.
– Skundus rašei?
– Rašiau.
Smertinas sušnarpštė.
– Dėl duonos?
– Ir dėl duonos, ir šiaip.
– Gerai. Veskite jį.
Aš net nemėginau ką nors išsiaiškinti, paklausti. Kam? Juk esu ne šaltyje, ne aukso kasyklos kirtavietėje naktį. Tegul aiškinasi, ką tik nori.
Atėjo budėtojo padėjėjas su kažkokiu rašteliu ir mane nuvedė per nakties gyvenvietę į patį pakraštį, kur, saugomas keturių sargybos bokštų, už trigubos spygliuotosios vielos tvorelės buvo įrengtas izoliatorius, lagerio kalėjimas.
Kalėjime buvo didelių kamerų ir vienučių. Į vieną iš tokių didžiųjų mane ir įstūmė. Aš papasakojau apie save nelaukdamas atsakymo iš kaimynų, apie nieką jų neklausdamas. Taip pridera, kad nepagalvotų, jog esu pakištas.
Atėjo rytas, eilinis Kolymos žiemos rytas, be saulės, iš pradžių neatskiriamas nuo nakties. Pasigirdo smūgis į bėgį, buvo atneštas kibiras garuojančio virinto vandens. Manęs atėjo

konvojus ir aš atsisveikinau su draugais. Apie juos nieko nežinojau.
Mane atvedė prie to paties namo. Jis man atrodė mažesnis negu naktį. Stoti priešais šviesias Smertino akis man jau niekas neleido.
Budėtojas man liepė sėdėti ir laukti. Taigi sėdėjau ir laukiau, kol išgirdau pažįstamą balsą:
– Štai ir gerai! Štai ir puiku! Dabar jūs važiuosite!
Svetimoje teritorijoje Romanovas į mane kreipėsi „jūs“.
Mintys tingiai slinko per smegenis – beveik fiziškai juntamai. Reikėjo galvoti apie kažką nauja, prie ko aš nepripratęs, nežinau. Ta naujovė – nesusijusi su kasykla. Jei mes grįžtume į savo kasyklą „Partizan“, tai Romanovas sakytų: „Dabar mes važiuosime“. Vadinasi, mane veža į kitą vietą. Ir viskas teprasmenga!
Laiptais kone šokinėdamas leidosi Romanovas. Atrodė, štai tuoj jis sės ant turėklo ir nučiuoš žemyn it berniūkštis. Rankose laikė beveik visą kepalėlį duonos.
– Štai jums kelionei. Ir štai dar.
Jis pranyko viršuje ir grįžo su dviem silkėmis.
– Tvarka, taip? Atrodo, viskas... O tai, kas svarbiausia ir užmiršau, štai kaip nutinka, kai žmogus nerūko.
Romanovas nubildėjo į viršų ir vėl pasirodė su laikraščiu, ant kurio buvo papilta machorkos. „Tikriausiai trys dėžutės“, – prityrusia akimi nustačiau aš.
Aštuntadalio pakelyje – aštuonios degtukų dėžutės machorkos. Taip lageryje matuojamas tūris.
– Tai jums kelionei. Sausasis davinys, taip sakant.
Aš linktelėjau.
– O konvojų jau iškvietėte?
– Iškvietėme, – atsakė budėtojas.
– Į viršų atsiųskite vyresnįjį.
Ir Romanovas pranyko ant laiptų.
Atėjo du konvojininkai – vienas vyresnis, šlakuotas, kaukaziško pavyzdžio papacha, kitas jaunas, dvidešimtmetis, rausvaskruostis, su raudonarmiečio šalmu.
– Štai šitas, – pasakė budėtojas rodydamas į mane.
Abu – jaunasis ir šlakuotasis – apžvelgė mane labai atidžiai, nuo galvos iki kojų.
– O kur viršininkas? – paklausė šlakuotasis.
– Viršuje. Ir paketas ten.
Šlakuotasis užlipo į viršų ir greitai grįžo su Romanovu.
Jie kalbėjosi negarsiai ir šlakuotasis parodė į mane.
– Gerai, – pagaliau pasakė Romanovas, – mes duosime raštelį.
Išėjome į gatvę. Palei priebutį, ten, kur naktį stovėjo sunkvežimis iš „Partizano“, kėpsojo komfortiškas „varnas“ – kalėjimo autobusas su grotuotais langais. Aš įlipau. Grotuotos

durys užsidarė, konvojininkai susėdo tambūre ir mašina pajudėjo. Kurį laiką „varnas“ riedėjo trasa, centriniu plentu, kuris kerta pusiau visą Kolymą, bet paskui pasuko kažkur į šalį. Kelias vingiavo tarp *sopkų*, variklis vis sukriokdavo, kai tik kelias kilo į kalną. Stačios uolos su retu lapuočių mišku ir sustingusios karklų šakos – toks buvo reginys pakeliui. Pagaliau, keletą kartų pasisukusi tarp *sopkų*, upelio vaga riedanti mašina pasiekė mažą aikštelę. Ten buvo proskyna, sargybos bokšteliai, o toliau, už trijų šimtų metrų – kreivi bokšteliai ir tamsi spygliuotąja viela aptvertų barakų masė.
Mažo namelio, tiesiog kelyje kyšančios būdelės, durys atsivėrė ir išėjo revolverį prisijuosęs budėtojas.
Mašina sustojo, bet motoras urzgė toliau.
Šoferis iššoko iš kabinos ir praėjo pro mano langą.
– Matei, kaip suko. Tikrai „Serpantininė“.
Šis pavadinimas man buvo žinomas ir sakė daugiau negu grėsminga Smertino pavardė. Tai buvo „Serpantininė“ – garsus Kolymos tardomasis kalėjimas, kur tiek daug žmonių žuvo praėjusiais metais. Jų lavonai dar nespėjo suirti. Beje, jie nesuirs niekada – tai amžinojo įšalo numirėliai.
Vyresnysis konvojininkas takeliu patraukė į kalėjimą, o aš sėdėjau palei langą ir mąsčiau, kad štai atėjo ir mano eilė, mano valanda. Mąstyti apie mirtį buvo lygiai taip pat sunku, kaip ir apie ką kita. Jokių savo sušaudymo paveikslų nesivaizdavau. Sėdėjau ir laukiau.
Jau prasidėjo žiemos sutemos. „Varno“ durys atsidarė, vyresnysis konvojininkas numetė man veltinius.
– Apsiauk! Nusitrauk burkas.
Aš nusiaviau, pamėginau autis. Ne, nieko neišeina. Per maži.
– Su burkomis nenuvažiuosi, – pasakė strazdanotasis.
– Nuvažiuosiu.
Strazdanotasis sviedė veltinius į mašinos kampą.
– Važiuojam!
Mašina apsisuko ir „varnas“ nurūko nuo „Serpantininės“ šalin.
Netrukus iš pralekiančių pro šalį mašinų supratau, kad mes vėl trasoje.
Mašina sumažino greitį – aplinkui blykčiojo didelės gyvenvietės žiburiai. Autobusas prisislinko prie ryškiai apšviesto namo priebučio ir aš įėjau į šviesų koridorių, labai panašų į tą, kurio šeimininkas buvo įgaliotinis Smertinas: už medinio barjero palei sieninį telefoną sėdėjo budėtojas su pistoletu prie šono. Tai buvo Jagodno gyvenvietė. Pirmąją kelionės dieną mes iš viso nuvažiavome septyniolika kilometrų. Kur važiuosime toliau?
Budėtojas nuvedė mane į tolimą kambarį, kuris buvo ne kas kita, o karceris su kušete, kibiru vandens ir *paraša*. Duryse buvo išpjauta „akutė“.
Ten išgyvenau dvi dienas. Suspėjau net apdžiovinti ir persivynioti kojų tvarsčius, nes kojos

dėl skorbuto sukeltų opų pūliavo.
NKVD rajono skyriaus name vyravo kažkokia užkampio ramybė. Iš savo kampelio įtemptai klausiausi, bet net dieną retai kada kas nors nutapnodavo koridoriumi. Retai kada sugirgždėdavo koks raktas duryse ir net lauko durys atsiverdavo retai. O nuolatinis budėtojas – nesiskutęs, apsivilkęs sena šimtasiūle, su naganu, pritvirtintu prie permesto per petį diržo, – kaip tik pabrėžė tą užkampio aplinką, nesulyginamą su tviskančiu Chatynachu, kur draugas Smertinas nardė aukštojoje politikoje.
Net telefonas suskambėdavo tik retkarčiais.
– Taip. Tvarkosi. Taip. Nežinau, draugas viršininke.
– Gerai, aš jiems pranešiu.
Apie ką kalbėta? Apie mano konvojininkus? Kartą per dieną, vakarop, mano kameros durys atsidarė ir budėtojas įnešė katiliuką sriubos, gabalėlį duonos.
– Valgyk!
Tai mano valdiški pietūs. Ir atnešė šaukštą. Antrasis patiekalas buvo sumaišytas su pirmuoju, supiltas drauge su sriuba.
Aš paėmiau katiliuką, išvalgiau ir kasykloje įgytu įpročiu iki blizgesio išlaižiau indo dugną.
Trečiąją dieną durys atsidarė ir ilgais kailiniais virš puskailinių apsivilkęs strazdanotasis karys peržengė karcerio slenkstį.
– Na, pailsėjai? Važiuojam!
Aš stovėjau priebutyje. Maniau, kad važiuosime vėl apšiltintu kalėjimo autobusu, bet „varno“ niekur nebuvo matyti. Palei priebutį stovėjo paprastas tritonis sunkvežimis.
– Lipk.
Aš klusniai įvirtau per bortą.
Jaunasis kovotojas įsikraustė į į šoferio kabiną. Šlakuotasis sėdo greta manęs. Mašina pajudėjo ir po keleto miučių jau važiavome trasa.
Kur mane veža? Į šiaurę ar į pietus? Į vakarus ar į rytus?
Klausti nereikėjo, be to, konvojininkas ir neturi sakyti.
Perkelia į kitą ruožą? Į kurį?
Mašina kratėsi daugelį valandų ir staiga sustojo.
– Čia mes papietausime. Išlipk.
Aš išlipau.
Įėjome į keliaujančiųjų trasa valgyklą.
Trasa – Kolymos arterija ir svarbiausias nervas. Į abi šalis nuolat rieda technikos kroviniai – be apsaugos, maisto produktai su būtina palyda: bėgliai užpuldinėja, plėšia. Be to, ir šoferiui bei tiekimo agentui konvojus – nors ir nepatikima, bet vis dėlto apsauga: gali užkirsti kelią vagystei.
Valgyklose susitinka atostogų važiuojantys geologai, paieškų partijų žvalgai, uždirbę

daug pinigų, pogrindiniai tabako ir *čifirio* pardavėjai, šiaurės didvyriai ir šiaurės niekšai. Čionykštėse valgyklose visada pardavinėjamas spiritas. Jie susitinka, ginčijasi, pešasi, keičiasi naujienomis ir skuba skuba... Neišjungę mašinų variklių į kabinas gulasi dvi ar tris valandas numigti. Pailsėję važiuoja toliau. Kita kryptimi – aukštyn, į taigą švarutėlėmis darniomis partijomis gabenami kaliniai, o purvina atmatų minia plaukia iš taigos atgal. Trasoje painiojasi ir sekliai operatyvininkai, kurie gaudo pabėgėlius. Šmirinėja ir bėgliai, dažnai karinėmis uniformomis. „Zisais“ važinėja ir viršininkai – visų šių žmonių gyvybės ir mirties šeimininkai. Dramaturgui vertėtų parodyti, kokia yra šiaurė, kaip tik pakelės valgykloje – tai pati geriausia scena.

Aš stovėjau stengdamasis prasisprausti artyn didžiulės statinės pavidalo krosnies, įkaitusios iki raudonumo. Konvojininkai nelabai baiminosi, kad pabėgsiu – per daug nusilpau ir tai buvo gerai matyti. Visiems buvo aišku, kad klipatai penkiasdešimt laipsnių šaltyje nėra kur bėgti.

– Štai sėskis, valgyk.

Konvojininkas nupirko man lėkštę karštos sriubos, davė duonos.

– Tuoj važiuosime toliau, – pasakė jaunylis. – Vyresniokas ateis – ir išsijudinsim.

Bet šlakuotasis atėjo ne vienas, o su nejaunu kovotoju (kareiviais jie tais laikais nevadinti), apsivilkusiu puskailiniais, su šautuvu. Jis apžvelgė mane ir strazdanotąjį.

– Na, ką gi, galima, – pasakė jis.

– Einam, – paliepė strazdanotasis man.

Mes perėjome į kitą didžiulės valgyklos kampą. Ten prie sienos susirietęs sėdėjo žmogus, apsivilkęs bušlatu, užsimaukšlinęs juodą flanelinę ausinę kepurėlę – *bamlagerką*.

– Sėsk čia, – pasakė man strazdanotasis.

Aš klusniai nutūpiau ant grindų greta to žmogaus. Jis net nepasuko galvos.

Šlakuotasis ir nepažįstamas kovotojas pasišalino. Mano jaunasis konvojininkas liko su mumis.

– Jie poilsį sau pasidarė, supratai? – staiga sušnibždėjo man žmogus areštantiška ausinyte.

– Neturi teisės.

– Taip, neturi jie sąžinės, – pasakiau aš. – Tegul elgiasi kaip nori. Kas tau darbo?

Žmogus pakėlė galvą.

– Aš tau sakau, neturi teisės...

– O kur jie mus veža? – paklausiau.

– Kur tave veža, nežinau, o mane – į Magadaną. Sušaudyti.

– Sušaudyti?

– Taip. Aš pasmerktas. Iš Vakarų valdybos. Iš Susumano.

Tai man visai nepatiko. Bet aš neišmaniau aukščiausiosios bausmės procedūrų tvarkos. Sumišęs nutilau.

Atėjo strazdanotasis kovotojas drauge su nauju mūsų palydovu.

Jie ėmė apie kažką kalbėtis. Kai tik konvojininkų padaugėjo, jie pasidarė griežtesni, šiurkštesni. Man jau daugiau nepirko valgykloje sriubos.

Važiavome dar kelias valandas ir valgykloje prie mūsų prijungė dar trejetą – jau rinkosi didesnė partija, etapas.

Tie trys naujieji buvo nenusakomo ūgio, kaip visi Kolymos klipatos: išpurtusi balta oda, patinę veidai rodė, kad yra išbadėję, kamuojami skorbuto. Veiduose buvo matyti nušalimų dėmių.

– Jus kur veža?

– Į Magdaną. Sušaudyti. Mes – nuteistieji.

Gulėjome tritonio kėbule susirietę, įsirėmę nosimis į kelius, prisispaudę vienas prie kito nugaromis. Tritonio lingės buvo geros, trasa – puiki, tad mūsų nesvaidė aukštyn žemyn ir pradėjome stingti.

Mes šaukėme, dejavome, bet konvojininkai buvo nepalenkiami. Kol šviesu, reikėjo nusigauti į „Spornį“.

Nuteistasis sušaudyti maldavo „pasišildyti“ nors penkias minutes.

Mašina įlėkė į „Spornį“, kai jau degė šviesos.

Atėjo šlakuotasis.

– Jus nakčiai apgyvendins lagerio izoliatoriuje, o rytą važiuosime toliau.

Aš sušalau iki kaulų, nuo šalčio netekau žado ir tik iš paskutinių jėgų burkų padais daužiau sniegą. Nesušilau. Kovotojai vis ieškojo lagerio viršininkų. Pagaliau po valandos mus nuvedė į šaltą, nekūrentą lagerio izoliatorių. Šerkšnas buvo aptraukęs visas sienas, visa žemės asla apledijusi. Kažkas įnešė kibirą vandens. Sutarškėjo spyna. O malkos? O krosnis?

Štai čia tą naktį „Sporne“ aš, mėgindamas nors minutę užsnūsti, vėl nušalau visus dešimt pirštų.

Rytą mus išvedė, susodino į mašiną. Sušmėžavo *sopkos*, pro šalį vis prabirbdavo priešais atvažiuojančios mašinos. Mūsų mašina nusileido nuo perėjos ir mums pasidarė taip šilta, kad ėmė noras niekur nevažiuoti, palūkėti, bent kiek pavaikščioti po tą nuostabią žemę. Skirtumas buvo ne mažiau kaip dešimt laipsnių. O ir vėjas buvo kažkoks šiltas, vos ne pavasariškas.

– Konvojau! Pasitvarkyti!..

Kaip dar papasakoti kovotojams, kad mes džiaugiamės šiluma, pietų vėju, džiaugiamės ištrūkę iš sielą stingdančios taigos.

– Na, išlįskite!

Konvojininkams taip pat buvo malonu prasimankštinti, užsirūkyti. Mano teisybės ieškotojas jau artinosi prie konvojininkų.

– Parūkysim, pilieti kovotojau?

– Parūkysim. Eik į vietą.
Vienas iš naujokų nenorėjo lipti iš mašinos. Bet, matydamas, kad pasitvarkymas užtruko, jis persisvėrė per bortą ir pamojo man ranka.
– Padėk nulipti.
Aš ištiesiau rankas ir staiga pajutau, kad bejėgio klipatos kūnas nepaprastai lengvas, mirtinai lengvas. Pasitraukiau. Žmogus, laikydamasis rankomis už mašinos borto, žengė keletą žingsnių.
– Kaip šilta.
Bet akys buvo blausios, be jokios išraiškos.
– Na, važiuojam, važiuojam. Trisdešimt laipsnių.
Su kiekviena valanda darėsi vis šilčiau.
Palatkos gyvenvietės valgykloje mūsų konvojininkai pietavo paskutinį kartą.
Strazdanotasis man nupirko kilogramą duonos.
– Paimk štai baltosios. Vakare nuvažiuosime.
Krintant smulkiam sniegui, toli apačioje sumirksėjo Magadano žiburiai. Buvo dešimt laipsnių. Jokio vėjo. Tiesiai iš viršaus krito smulkutės snaigės.
Mašina sustojo netoliese NKVD rajono skyriaus. Konvojininkai suėjo į patalpą.
Išėjo civiliais drabužiais vilkintis žmogus, be kepurės. Rankose jis laikė suplėšytą voką.
Kaip įprasta, garsiai, skambiai jis išrėkė kažkokią pavardę. Lengvakūnis žmogus pagal jo ženklą nuslinko į šalį.
– Į kalėjimą!
Kostiumuotas žmogus pranyko pastate ir tuojau vėl pasirodė.
Jo rankose buvo naujas paketas.
– Ivanovas!
– Konstantinas Ivanovičius.
– Į kalėjimą!
– Ugrickis!
– Sergejus Fiodorovičius.
– Įkalėjimą!
– Simonovas!
– Jevgenijus Petrovičius.
– Į kalėjimą!
Aš neatsisveikinau nei su konvojumi, nei su tais, kurie drauge su manimi važiavo į Magadaną. Tai neįprasta.
Palei rajono skyriaus priebutį stovėjau tik aš su savo konvojininkais.
Kostiumu apsivilkęs žmogus pasirodė priebutyje su paketu.
– Andrejevai! Į rajono skyrių! Tuojau aš jums duosiu raštelį, – pasakė žmogus mano palydovams.

Įėjau į vidų. Pirmoji mintis – kur krosnis? Štai ji – centrinio šildymo radiatorius. Už medinio barjero – budėtojas. Telefonas. Kukliau negu pas draugą Smertiną Chatynache. O gal tik taip atrodo, nes tai buvo pirmasis toks kabinetas per mano gyvenimą Kolymoje.
Koridoriuje raitėsi laiptai į viršų, į antrąjį aukštą.
Laukti teko neilgai. Iš viršaus nusileido tas pats kostiumuotas žmogus, kuris priėmė mus gatvėje.
– Eikite su manimi.
Siaurais laipteliais mes pakilome į antrąjį aukštą, priėjome duris su užrašu: „J. Atlasas, vyr. įgaliotinis“.
– Sėskite.
Atlasas buvo kokių trisdešimt aštuonerių keturiasdešimt metų, apkūnus, panašus į sportininką vyriškis. Juodaplaukis, kiek pliktelėjęs.
– Pavardė?
– Andrejevas.
– Vardas, tėvavardis, straipsnis, terminas?
Aš atsakiau.
– Teisininkas?
– Teisininkas.
Atlasas pašoko iš vietos ir apėjo aplink stalą.
– Puiku! Su jumis kalbės kapitonas Rebrovas!
– O kas tas kapitonas Rebrovas?
– SPO viršininkas. Eikite žemyn.
Grįžau prie savo vietos šalia radiatoriaus. Apmąstydamas naujienas, nusprendžiau iš anksto suvalgyti tą kilogramą „baltukės“, kurios man davė konvojininkai. Greta stovėjo vandens bakas su prikaustytu prie jo puodeliu. Ant sienos tvarkingai tiksėjo švytuoklinis *chodikas.* Pusiau snausdamas girdėjau, kaip kažkas skubiai pražingsniavo pro mane, nutapsėjo į viršų ir budėtojas mane prižadino.
– Pas kapitoną Rebrovą.
Mane nuvedė į antrąjį aukštą. Atsidarė nedidelio kabineto durys ir išgirdau griežtą balsą:
– Čionai, čionai!
Kabinetas atrodė paprastas, kiek didesnis už tą, kuriame buvau prieš dvi valandas.
Kapitono Rebrovo stiklinių akių žvilgsnis įsirėmė tiesiai į mane. Ant stalo kampo stovėjo nebaigta gerti stiklinė arbatos su citrina, lėkštelėje – apkramtyta sūrio žievelė. Telefonai. Aplankai. Portretai.
– Pavardė?
– Andrejevas.
– Vardas? Tėvavardis? Straipsnis? Terminas? Teisininkas?
– Teisininkas.

Kapitonas Rebrovas persilenkė per stalą priartindamas prie manęs stiklines akis ir paklausė:
– Jūs Parfentjevą pažįstate?
– Taip, pažįstu.
Parfentjevas kasykloje buvo mano kirtavietės brigados brigadininkas dar iki to meto, kai patekau į Šmeliovo brigadą. Iš Parfentjevo brigados buvau perkeltas į Poturajevo brigadą, o iš ten – pas Šmeliovą. Pas Parfentjevą dirbau kelis mėnesius.
– Taip, pažįstu. Tai mano brigadininkas, Dmitrijus Timofejevičius Parfentjevas.
– Taigi. Gerai. Vadinasi, Parfentjevą pažįstate?
– Taip, pažįstu.
– O Vinogradovą pažįstate?
– Vinogradovo nepažįstu.
– Vinogradovą, „Dalkraisudo“ pirmininką?
– Nepažįstu.
Kapitonas Rebrovas užsidegė papirosą, giliai užtraukė ir toliau apžiūrinėjo mane mąstydamas apie kažkokius savo reikalus
Paskui užgesino į lėkštelę papirosą.
– Vadinasi, tu pažįsti Vinogradovą ir nepažįsti Parfentjevo?
– Ne, aš nepažįstu Vinogradovo...
– Ak, taip. Tu pažįsti Parfentjevą ir nepažįsti Vinogradovo. Na, ką gi!
Kapitonas Rebrovas paspaudė skambučio mygtuką. Durys už mano nugaros atsidarė.
– Į kalėjimą!
Lėkštelė su nuorūka ir nesuvalgyta sūrio plutele liko SPO viršininko kabinete ant rašomojo stalo dešiniojo krašto, šalia grafino su vandeniu.
Naktį konvojininkas vedė mane per miegantį Magadaną.
– Ženk greičiau.
– Neturiu kur skubėti.
– Pašnekėk dar! – išsitraukė kovotojas pistoletą. – Nušausiu kaip šunį. Nurašyti nesunku.
– Nenurašysi, – pasakiau. – Atsakysi kapitonui Rebrovui.
– Eik, *zaraza*!
Magadanas – mažas miestas. Netrukus pasiekėme vietos kalėjimą, vadinamuosius „Vaskovo namus“. Kai buvo statomas Magadanas, Vaskovas ėjo Berzinio pavaduotojo pareigas. Medinis kalėjimas buvo vienas iš pirmųjų Magadano pastatų. Kalėjimas išsaugojo žmogaus, kuris jį statė, vardą. Magadane seniai pastatytas mūrinis kalėjimas, bet ir šis, naujas, pagal paskutinį penitencinės technikos žodį „gerai įrengtas“, pastatas vadinamas „Vaskovo namais“.
Po trumpų pokalbių su sargyba mane įleido į „Vaskovo namų“ kiemą. Ilgas, žemas kalėjimo pastatas suręstas iš sunkių lygių maumedžio rąstų. Už kiemo – dvi palapinės, mediniai pastatai.

– Į antrąjį, – pasigirdo balsas už nugaros.
Aš nusitvėriau už rankenos, atidariau duris ir įėjau.
Ant dvigubų gultų suvirtę žmonės. Bet ne ankštai, ne vienas prie kito. Žemės asla. Iš pusės statinės padaryta krosnis su ilgomis geležinėmis kojomis. Prakaito, lizolio ir purvinų kūnų dvokas.
Vargais negalais užsikrausčiau į viršų – vis kiek šilčiau – ir nulindau į laisvą vietą.
Kaimynas prabudo.
– Iš taigos?
– Iš taigos.
– Utėlėtas?
– Utėlėtas.
– Tada gulk į kampą. Mes čia utėlių neturime. Čia būna dezinfekcija.
„Dezinfekcija – tai gerai, – pagalvojau aš. – O svarbiausia – šilta“.
Rytą valgydino. Duonos man dar nepriklausė. Nusiaviau burkas, pasidėjau po galva, nusitraukiau vatines kelnes, kad sušiltų kojos, užsnūdau ir prabudau po paros, kai jau davė duonos ir buvau įtrauktas į visą „Vaskovo namų“ valgiaraštį.
Pietums davė *juškos* – kukulių nuoviro, tris šaukštus sorų košės. Miegojau iki kitos dienos ryto, iki tos minutės, kai laukinis budėtojo balsas mane išbudino.
– Andrejevas! Andrejevas! Kas Andrejevas?
Nusiropščiau nuo gulto.
– Štai aš.
– Išeik į kiemą – eik štai prie to priebučio.
Tikrųjų „Vaskovo namų“ durys atsidarė ir aš įėjau į žemą, blausiai apšviestą koridorių. Prižiūrėtojas atrakino spyną, atstūmė masyvų geležinį sklęstį ir atidarė mažytę kamerą su dviaukščiais gultais. Du žmonės susilenkę sėdėjo apatinio gulto kampe.
Aš prislinkau prie lango, atsisėdau.
Už pečių mane purtė kažkoks žmogus. Tai buvo mano kasyklos brigadininkas Dmitrijus Timofejevičius Parfentjevas.
– Tu ką nors supranti?
– Nieko nesuprantu. Kada tave atvežė?
– Prieš tris dienas. Atlasas lengvąja atvežė.
– Atlasas? Jis mane tardė rajono skyriuje. Keturiasdešimtmetis, pliktelėjęs. Civilio drabužiais.
– Su manimi jis važiavo kariškais drabužiais. O ko tave klausė kapitonas Rebrovas?
– Ar aš nepažįstu Vinogradovo.
– Na?
– Kaip galiu jį pažinoti?
– Vinogradovas – „Dalkraisudo“ pirmininkas.

– Tai tu žinai, o aš – nežinau, kas yra Vinogradovas.
– Aš mokiausi drauge su juo.
Aš ėmiau kai ką suprasti. Parfentjevas iki suėmimo buvo Čeliabinsko srities prokuroras. Vinogradovas, važiuodamas per „Partizaną“, sužinojo, kad jo universiteto laikų draugas dirba kirtavietėje, davė jam pinigų ir paprašė „Partizano“ viršininką Anisimovą pagelbėti Parfentjevui. Tad Parfentjevas buvo perkeltas į kalvę dirbti kūjininku. Anisimovas apie Vinogradovo prašymą pranešė NKVD, Smertinui, tas – į Magadaną, kapitonui Rebrovui, ir SPO viršininkas pradėjo kurpti Vinogradovui bylą. Buvo suimti visi kiekvienos šiaurės kasyklos kaliniai teisininkai. Visa kita buvo tik tardymo technikos reikalas.
– O kam mes čia? Aš buvau palapinėje...
– Mus paleidžia, mulki.
– Paleidžia? Į laisvę? Tai yra ne į laisvę, o į etapinį kalėjimą, į *tranzitką*.
– Taip, – pasakė trečiasis žmogus, išlįsdamas į šviesą ir apžvelgdamas mane su aiškia panieka.
Atsiganęs, rožine marmūze. Apsivilkęs juoda *doška* (skrandute – vert. pastaba), zefyriniai marškiniai ant krūtinės buvo prasegti.
– Ką, pažįstami? Nespėjo sutraiškyti kapitonas Rebrovas. Liaudies priešas...
– O tu tai jau liaudies draugas?
– Taigi jau, mažų mažiausiai ne politinis. Rombais nesipuošiau. Nesityčiojau iš darbo žmonių. Štai dėl jūsų, dėl tokių, kaip jūs ir mus sodina.
– Vagis, ar ką? – paklausiau.
– Kam vagis, o kam siuvėjas.
– Na, nustokite, nustokite, – palaikė mane Parfentjevas.
– Niekšas! Nekenčiu!
Subildėjo durys.
– Išeikite!
Palei sargybos postą būriavosi septynetas žmonių. Aš ir Parfentjevas priėjome artyn.
– Jūs ką, teisininkai, ar ką? – paklausė Parfentjevas.
– Taip! Taip!
– O kas nutiko?
– Kodėl mus paleidžia?
– Kapitonas Rebrovas suimtas. Liepta paleisti visus, kurie pagal jo orderį, – negarsiai pasakė kažkuris visažinis.

1962

ŠILTINĖS KARANTINAS

Žmogus baltu chalatu atkišo ranką ir Andrejevas įdėjo į išskėstus rožinius, nuplautus pirštus nukirptais nagais savo sūrią, braškančią palaidinę. Žmogus mėgino atsiginti kratydamas delną.
– Apatinių drabužių aš neturiu, – abejingai pasakė Andrejevas.
Tada felčeris suėmė Andrejevo palaidinę abiem rankomis, vikriai, įprastu judesiu išvertė rankoves ir įsižiūrėjo...
– Yra, Lidija Ivanovna.
Ir užriko ant Andrejevo:
– Kodėl tu taip aptekai utėlėmis, a?
Bet gydytoja Lidija Ivanovna neleido jam rėkti toliau.
– Argi jie kalti? – negarsiai ir priekaištaujamai pasakė ji pabrėždama žodį *jie* ir paėmė nuo stalo stetoskopą.
Visam savo gyvenimui įsiminė Andrejevas šią rusvaplaukę Lidiją Ivanovną, tūkstantį kartų linkėjo jai laimės, visada prisimindamas švelniai ir šiltai. Už ką? Už tai, kad ji pabrėžė žodį *jie*, tardama tą vienintelę frazę, kurią Adrejevas iš jos girdėjo. Už gerą, laiku ištartą žodį. Ar pasiekė ją tie linkėjimai?
Apžiūra truko neilgai. Tam nereikėjo nė stetoskopo.
Lidija Ivanovna paalsavo į violetinį antspaudą ir abiem rankomis stipriai prispaudė jį prie kažkokio blanko. Ji įrašė ten keletą žodžių ir Andrejevas buvo išvestas.
Konvojininkas, lūkuriavęs šalimais sanitarinio skyriaus, nuvedė Andrejevą ne atgal į kalėjimą, o į gyvenvietės gilumą, prie vieno iš didelių sandėlių. Kiemas greta sodo buvo aptvertas dešimčia spygliuotosios vielos eilių, su vartais, palei kuriuos vaikščiojo sargybinis su šautuvu, apsivilkęs kailiniais. Jie įėjo į kiemą ir patraukė prie sandėlio. Pro durų plyšį prasimušė ryški elektros šviesa. Konvojininkas su vargu atlapojo didžiules, mašinoms, o ne žmonėms padarytas duris ir pranyko viduje. Andrejevas pajuto purvinų kūnų, užsigulėjusių daiktų, rūgštaus žmonių prakaito tvaiką. Iš tos didžiulės dėžės sklido neaiškus žmonių balsų mišinys. Iš nepjautų maumedžių padaryti bendri keturaukščiai gultai atrodė amžinas statinys, kaip Cezario tiltai. Ant didžiulio pakhauzo stelažų gulėjo daugiau kaip tūkstantis žmonių. Tai buvo vienas iš dviejų dešimčių buvusių sandėlių, iki viršaus prikimštų naujų, gyvų prekių – uoste buvo šiltinės karantinas ir išvežimo,